

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДІЖНИХ ПРАЦІВНИЦЬ І ПРАЦІВНИКІВ

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ	4
ВСТУП	5
ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДІЖНИХ ПРАЦІВНИКІВ/-ЦЬ: СУТНІСТЬ І СКЛАДНИКИ	8
ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	26
ПРИКЛАДИ СИТУАЦІЙ, У ЯКИХ ПРОЯВЛЯЄТЬСЯ ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ	28
ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	32
ГЛОСАРІЙ	34

СКОРОЧЕННЯ

ММС — Міністерство молоді і спорту України

ОБСЄ — Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН — Організація Об'єднаних Націй

ЮНІСЕФ — Дитячий фонд ООН

ЮНФПА — Фонд ООН в галузі народонаселення

ВСТУП

Базовою цінністю демократичного суспільства та важливим чинником досягнення сталого розвитку є гендерна рівність, яка виражається в рівних правах і можливостях жінок та чоловіків.

Однак, люди досі часто мають стереотипні погляди щодо ролі жінок і чоловіків у суспільстві. Наприклад, за результатами дослідження соціологічної групи «Рейтинг»¹ (2021 р.), оцінюючи життя у сім'ї та парі, респонденти/-ки вважають приготування їжі (64%) та хатні справи (56%) жіночими обов'язками, 30—40% опитаних вказали паритетність і лише 3% вважають, що ці обов'язки є чоловічими.

Розповсюдженість стереотипних поглядів має різноманітні наслідки. Одним із них є недостатня представленість жінок на позиціях, що передбачають прийняття рішень. Наприклад, у Верховній Раді України лише 21% жінок², тоді як частка жінок серед населення України до повномасштабного вторгнення складала 54%³.

Також маємо низьку включеність чоловіків у процес виховання дітей. За результатами опитування ЮНФПА (2023 р.)⁴, лише 20% опитаних (16% матерів та 25% татів) говорять про рівномірний розподіл обов'язків з виховання дітей. За приблизними підрахунками громадських організацій в Україні, орієнтовно 25 тис. татів, або ж 3—4% усіх татів, скористалися відпустками по догляду за дитиною⁵.

Наслідком також є високий рівень насильства за ознакою статі (гендерно зумовлене насильство). За результатами дослідження ОБСЄ (2019 р.)⁶, 67% жінок і дівчат віком від 15 років зазнавали фізичного, психологічного чи сексуального насильства.

¹ Джерело: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/gendernye_rol_i_stereotipy.html.

² Джерело: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list.

³ Джерело: http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2022/zb_nasel%20_2021.pdf.

⁴ Джерело: <https://cutt.ly/xwFM3DPt>.

⁵ Джерело: <https://bureau.in.ua/images/docs/State.pdf>.

⁶ Джерело: https://www.osce.org/files/f/documents/1/3/440312_o.pdf.

Стереотипи про маскулінність також впливають на те, що чоловіки та хлопці практикують ризиковані форми поведінки та рідше звертаються по медичну допомогу. Це впливає на їхню середню очікувану тривалість життя, яка на 10 років менша, ніж жіноча.

Для досягнення прогресу в забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах суспільства Україна приєдналася до основних міжнародних договорів у сфері гендерної рівності, зокрема:

- Пекінської декларації та Платформи дій⁷;
- Міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності⁸;
- Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок⁹;
- Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська Конвенція)¹⁰.

В Україні також була ухвалена низка законів, стратегій, програм і планів дій, спрямованих на подолання гендерної нерівності, наприклад:

- ➔ Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.)¹¹;
- ➔ Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.)¹²;
- ➔ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.)¹³;
- ➔ Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та операційний план з її реалізації на 2022—2024 роки¹⁴;

⁷ Джерело: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text.

⁸ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text>.

⁹ Джерело: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

¹⁰ Джерело: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.

¹¹ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2866-15>.

¹² Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

¹³ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

¹⁴ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>.

- Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року¹⁵;
- Концепція комунікації у сфері гендерної рівності та план заходів з її реалізації¹⁶;
- Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року¹⁷.

У Законі України «Про основні засади молодіжної політики» (2021 р.)¹⁸ та Державній цільовій соціальній програмі «Молодь України» на 2021—2025 рр.¹⁹ наголошується, що молодіжна політика в Україні здійснюється з дотриманням принципу гендерної рівності.

Молодіжні працівники/-ці мають величезний потенціал стати потужними ініціаторами змін та подолати упередження через впровадження гендерного підходу в роботі з молоддю. Адже молодь — це майбутнє нашої країни, і саме від неї залежить, чи будуть в українському суспільстві поважати права людини й надавати можливості для її розвитку незалежно від статі чи інших чинників.

¹⁵ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

¹⁶ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-2023-%D1%80#Text>.

¹⁷ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>.

¹⁸ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.

¹⁹ Джерело: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text>.

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДІЖНИХ ПРАЦІВНИКІВ/-ЦЬ: СУТНІСТЬ І СКЛАДНИКИ

Під гендерною компетентністю молодіжних працівників/-ць розуміємо динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність молодіжних працівників/-ць успішно провадити професійну діяльність, яка сприяє гендерній рівності.

Компоненти гендерної компетентності:

- **когнітивний (знання)** — знання законодавчих і нормативно-правових актів, які регулюють питання гендерної рівності в Україні; положень та сутності гендерного підходу у діяльності молодіжних працівників/-ць, сучасних тенденцій та проблем гендерної рівності у суспільстві, знання відповідних форм і методів роботи щодо досягнення гендерної рівності, особливостей гендерної соціалізації, механізмів дії гендерних стереотипів;
- **операційний (уміння й навички)** — навички розпізнавання гендерних аспектів проблем, поширення гендерних знань шляхом використання адекватних методів, засобів тощо; організація заходів на засадах гендерної рівності; поведінкові навички, спрямовані на утвердження ідеї гендерної рівності;
- **ціннісний (ставлення)** — особистісне ставлення до питання гендерної рівності, розуміння його важливості; а також до таких понять, як гендерна роль, гендерна ідентичність, гендерні стереотипи; визнання необхідності досягнення гендерної рівності у суспільстві.

У діяльності молодіжних працівників/-ць гендерна компетентність проявляється в дев'яти основних складниках:

Складники	 знання	 уміння, навички	 ставлення
<p>1. Підтримка індивідуальності молоді людини — здатність сприймати унікальність молоді людини та сприяти її становленню й розвитку незалежно від поширених гендерних стереотипів</p>	<ul style="list-style-type: none"> розуміє гендерні аспекти соціалізації підлітків розуміє причини виникнення стереотипів, їхній вплив на формування світогляду молоді усвідомлює відмінності як норми співіснування людей має неупереджене ставлення до всіх клієнтів/-ок усвідомлює важливість гендерної рівності усвідомлює власні гендерні стереотипи 		
<p>2. Використання гендерночутливої комунікації — здатність молодіжних працівників/-ць передавати інформацію вербально й невербально, у такий спосіб, що підтримує рівність</p>	<ul style="list-style-type: none"> знає правила утворення фемінітивів уміє створювати нові фемінітиви використовує фемінітиви в однаковій манері звертається до хлопців і дівчат в однаковій манері звертається до людей різної сексуальної орієнтації використовує слова, жести та пози, які створюють атмосферу поваги й довіри вважає неприйнятним використання висловлювань, що транслюють гендерні стереотипи має неупереджене ставлення до всіх клієнтів/-ок вважає важливим вживання фемінітивів 		
<p>3. Підтримка вибору професії за покликанням — здатність підтримати вибір молоді людиною професії, що відповідає її здібностям і особливостям незалежно від гендерних стереотипів</p>	<ul style="list-style-type: none"> знає про вплив гендерних стереотипів на вибір професії уміє добирати приклади успішних жінок у так званих чоловічих професіях і чоловіків у так званих жіночих професіях чітко реагує і нейтралізує гендерні стереотипи у професійній роботі вважає, що вибір професії не має визначатися статтю людини 		

Складники	 знання	 уміння, навички	 ставлення
<p>4. Розробка і проведення гендерночутливих заходів — здатність добирати матеріали й організувати проведення заходів, які сприяють гендерній рівності</p>	<p> знає ознаки гендерночутливого заходу</p> <p> добирає матеріали для проведення гендерночутливих заходів</p> <p> організовує і проводить заходи для змішаних груп дівчат і хлопців</p> <p> формує навички безпечної взаємодії з інформаційно-комунікаційним середовищем, яке може містити контент сексуального або насильницького характеру, який може бути шкідливим</p> <p> вважає, що ідея гендерної рівності має наскрізно проходити через будь-який захід</p>		
<p>5. Розпізнавання гендерно зумовленого й домашнього насильства — здатність розпізнавати та реагувати на прояви гендерно зумовленого й домашнього насильства щодо молодих людей</p>	<p> знає форми та прояви насильства</p> <p> знає, як розпізнати за зовнішнім виглядом і поведінкою молоді людини ознаки гендерно зумовленого й домашнього насильства</p> <p> знає особливості реагування на випадки сексуального насильства</p> <p> знає контакти соціальних служб та підрозділів Національної поліції, які займаються протидією насильству</p> <p> реагує на ознаки гендерно зумовленого й домашнього насильства</p> <p> проводить з молоддю роз'яснювальну роботу щодо запобігання насильству і його подолання</p> <p> має нульову толерантність до насильства</p>		
<p>6. Розпізнавання проявів сексизму — здатність запобігати проявам сексизму серед молоді та реагувати на них</p>	<p> знає ознаки сексизму</p> <p> ідентифікує прояви сексизму</p> <p> уміє зупиняти сексистські дії</p> <p> проводить профілактичні заходи щодо викорінення сексизму</p> <p> проводить роз'яснювальну роботу щодо запобігання й недопущення проявів сексизму</p> <p> вважає сексизм неприпустимим у комунікації</p>		

Складники	 знання	 уміння, навички	 ставлення
<p>7. Підтримка кооперації та ненасильницького спілкування між молодими людьми — здатність налагоджувати та підтримувати співпрацю й ненасильницьке спілкування між молодими людьми</p>	<p> знає про важливість ненасильницького спілкування й кооперації для психічного здоров'я людини</p> <p> розуміє концепцію ненасильницького спілкування</p> <p> організовує й постійно підтримує ненасильницьке спілкування під час роботи з молоддю</p> <p> володіє методами ненасильницького спілкування</p> <p> розуміє важливість розвитку навичок кооперації між хлопцями й дівчатами</p>		
<p>8. Популяризація батьківства без гендерних стереотипів — здатність молодіжних працівників/-ць продемонструвати позитивний вплив батьківства без стереотипів на життя молоді</p>	<p> розуміє сутність батьківства без гендерних стереотипів</p> <p> уміє надати влучні приклади виховання без гендерних стереотипів для батьків</p> <p> уміє надати влучні приклади дорослішання без гендерних стереотипів для молоді</p> <p> вірить, що виховання без гендерних стереотипів йде на користь дитині</p>		
<p>9. Сексуальна просвіта — здатність надавати інформацію про сексуальне та репродуктивне здоров'я й допомагати молодим людям формувати спроможність до безпечних сексуальних стосунків — як у фізичному, так і психологічному сенсі</p>	<p> володіє сучасними знаннями щодо сексуального й репродуктивного здоров'я</p> <p> проводить просвітницькі бесіди з молоддю</p> <p> розуміє важливість сексуальної просвіти для здоров'я й безпеки молоді</p>		

Розглянемо детально кожен складник.

1. Підтримка індивідуальності молодої людини — здатність сприймати унікальність молодої людини та сприяти її становленню й розвитку незалежно від поширених гендерних стереотипів.

Молодіжним працівникам/-цям важливо усвідомлювати той факт, що всі люди різні. Розуміння розмаїтості людського суспільства є базовою цінністю демократичного суспільства. Важливо зрозуміти особливості конкретної людини — потреби, здібності, нахили — та допомагати їй побудувати власну траєкторію розвитку, а не підганяти під наявні стереотипи.

Крім того, потрібно звертати увагу на те, як стать людини накладається на інші характеристики, як-от расова чи етнічна приналежність, інвалідність, сексуальна орієнтація, тип родини та її соціальний і майновий стан.

Також необхідно розрізняти причини виникнення гендерних стереотипів, природу їх впливу на формування світогляду дітей і молоді, необхідність відмови від них, оскільки це шкодить вільному розвитку дівчат і хлопців.

Молодіжним працівникам/-цям важливо ідентифікувати й нейтралізувати власні стереотипи й добирати методи та форми роботи без гендерних стереотипів.

2. Використання гендерночутливої комунікації — здатність молодіжних працівників/-ць передавати інформацію вербально й невербально, у такий спосіб, що підтримує гендерну рівність.

Використання гендерночутливої комунікації вважається необхідною умовою гендерної компетентності, оскільки полегшує здатність молодіжних працівників/-ць розуміти та задовольняти потреби кожної людини без транслювання гендерних стереотипів.

Традиційно в українській мові чоловічий рід використовували як загальний, тобто такий, що розповсюджується і на чоловіків, і на жінок. Наприклад, звертаючись до різностатевої аудиторії, вчителька або вчитель часто використовують форму «учень», маючи на увазі не тільки учнів, але й учениць. Тобто жінки й дівчата в мові часто існують «за замовчуванням», можна сказати, що вони

невидимі в мові. Мовна структура є відображенням нерівності, яка існує в суспільстві. Вона підкреслює другорядність жінки в суспільній свідомості. Тому для досягнення гендерної рівності важливо використовувати гендерночутливу комунікацію, зокрема вживати фемінітиви.

У нашій мові закріпилися назви професій у чоловічому роді. Це історично пов'язано з тим, що жінки тривалий час не були представлені в публічному просторі, тобто не займалися оплачуваною працею. Але наразі жінки активно працюють у всіх галузях економіки, а назви професій лишилися здебільшого в чоловічому роді, що знову ж таки робить жінку «невидимою» в мові.

Наразі нова редакція українського правопису (2019 р.) закріпила вживання фемінітивів, але хоча у засобах масової інформації фемінітиви вживають на регулярній основі, пересічні українці та українки часто кажуть, що вони їм «ріжуть вуха».

Молодіжним працівникам/-цям важливо популяризувати ідею вживання фемінітивів. Важливо як використовувати поширені фемінітиви (вчителька, вихователька, художниця, співачка, медсестра, секретарка, прибиральниця), так і вміти створювати та застосовувати нові (менеджерка, пілотеса, соціологиня, депутатка, політикиня, поліціантка, міністерка) й бути прикладом для молоді.

Ще однією ознакою гендерночутливої мови є відсутність у ній гендерних стереотипів і сексизму. Важливо уникати узагальнень на кшталт «усі жінки хочуть укласти шлюб» або «чоловіки краще розбираються в техніці», «усі хлопці — бешкетники». Говорячи про власний досвід, варто не узагальнювати, адже він не є репрезентативним. Також важливо давати оцінку конкретній поведінці людини, а не особистості та ще й із прив'язкою до статі.

Під час комунікації важливо звертати увагу на форму звернення до хлопців і дівчат. Пригадайте, як ви називаєте хлопців, а як — дівчат. Чи всіх ви називаєте на ім'я або на прізвище? Можливо, до дівчат ви звертаєтеся у пестливій формі, а до хлопців — на прізвище? Важливо робити це однаково (на ім'я чи на прізвище) і так демонструвати їхню рівність. Такі речі мають значення і на підсвідомому рівні несуть інформацію молоді щодо ставлення до дівчат і хлопців та очікувань від них.

Особливої уваги потребує спілкування з підлітками з різною гендерною ідентичністю. Краще запитати, як людина бажає, щоб до неї зверталися (вона/її, він/його чи вони/їх). Якщо ви помилилися під час звертання, не варто робити з цього трагедію, достатньо просто попросити вибачення. У будь-якому разі потрібно пам'ятати, що головне у спілкуванні — це повага до людини незалежно від того, який займенник вона обирає щодо себе.

Окрім мови, важливо звернути увагу на пози й жести під час комунікації. Чи не містять вони агресії, зверхнього ставлення чи сексуального підтексту. Неприйнятним будуть: порушення особистих кордонів людини, коли ви підходите ближче, ніж на метр; нависання над людиною, яка сидить за столом/партою; стискання кулаків тощо. Під час спілкування варто використовувати відкриті пози й жести, демонструючи в такий спосіб, що ви нічого не приходете й готові до відкритого спілкування.

3. Підтримка вибору професії за покликанням — здатність підтримати вибір молодою людиною професії, що відповідає її здібностям і особливостям незалежно від гендерних стереотипів.

Під час проведення профорієнтаційних заходів потрібно пам'ятати, що наразі досить поширений розподіл професій на так звані жіночі й чоловічі. Результати дослідження ЮНФПА (2021 р.)²⁰ свідчать, що 56% опитаних погоджуються з тим, що є професії, які підходять винятково для чоловіків і для жінок, і лише 30% не погоджуються. Чоловіки не згодні з цим частіше (59%), ніж жінки (53%).

Розподіл професій у сприйнятті людей на так звані жіночі та чоловічі зберігається під час вибору напрямів навчання у професійній (професійно-технічній) освіті: хлопці значно переважають у здобутті спеціальностей у галузях промисловості, будівництва, сільського господарства та транспорту; дівчата — у швейному виробництві²¹.

На ринку праці існує багато професій, де немає гендерного паритету. Наприклад, серед виховательок/-лів у дитячих садочках 99%²² — жінки, а серед ІТ-спільноти жінок лише 23%²³. Жінки складають більшість у професіях,

²⁰ Джерело: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/prezation_tramplin_ukr_1.pdf

²¹ Порадник щодо застосування гендерно орієнтованого підходу в окремих галузях / Т. Іваніна, О. Кисельова, М. Колодій та ін. — Київ : Віваріо, 2020. — 48 с.

²² Джерело: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/dosh_osvit/arch_dosh_osv.htm.

²³ Джерело: <http://surl.li/lkgiw>.

які пов'язані з доглядальною чи обслуговувальною функцією (соціальні працівниці, виховательки, медичні сестри тощо) і часто є низькооплачуваними. Це призводить до гендерного розриву в оплаті праці, а також до певної економічної залежності жінок. У 2023 році гендерний розрив в оплаті праці склав 18,6%²⁴.

Вочевидь, молодій людині складно обрати професію, що вважається нетиповою для її статі. У цьому випадку вона, найімовірніше, відчуватиме тиск з боку батьків, родичів, знайомих. Причому це стосується як дівчат, так і хлопців. Можливо, тиск на хлопців, які хочуть обрати так звану жіночу професію, буде навіть сильнішим. Саме тому молодіжним працівникам/-цям важливо підтримати молодих людей у пошуках їхнього покликання, допомогти їм визначитися з власними цінностями, здібностями й нахилами та обрати професію, яка відповідає їхнім особливостям і вподобанням незалежно від поширених гендерних стереотипів.

Під час проведення профорієнтаційних заходів важливо звертати увагу на те, що людина може обрати професію незалежно від статі й досягти успіху в ній. Також варто пам'ятати про це під час добирання прикладів діяльності й показувати успішних чоловіків у так званих жіночих професіях і жінок — у так званих чоловічих, що ламають стереотипи.

4. Розробка і проведення гендерночутливих заходів — здатність добирати матеріали й організувати проведення заходів, які сприяють гендерній рівності.

Важливо, щоб заходи, які молодіжні працівники/-ці проводять для молоді, — тренінги, навчання, зустрічі, свята тощо — мали гендерний компонент. Тому необхідно продумати зміст заходу й забезпечити відсутність гендерних стереотипів. Для цього потрібно дати відповіді на такі запитання:

- Чи будуть хлопці й дівчата рівною мірою залучені до підготовки та проведення заходу?
- Чи не сприятиме захід закріпленню стереотипних гендерних ролей жінок і чоловіків (жінка-берегиня, чоловік-захисник тощо)?
- У яких ролях виступатимуть хлопці й дівчата?
- Чи матимуть хлопці й дівчата рівний статус і обсяг влади в цих ролях?

²⁴ Джерело: <http://surl.li/lkgll>.

- Чи будуть хлопці й дівчата протиставлятися, чи співпрацювати?

- Чи не будуть хлопці або дівчата відчувати дискомфорт чи приниження?

Наприклад, відзначення Дня захисників і захисниць України — дуже хороший спосіб продемонструвати, як гендерні стереотипи залишаються в минулому. До 2021 року назва цього свята була День захисників України. Наразі і в назві відображається той факт, що на захисті України стоять і чоловіки, і жінки. Станом на жовтень 2023 року²⁵ в ЗСУ служать майже 43 тис. військово-службовиць.

Також необхідно звернути увагу на неприпустимість проведення заходів, які протиставляють хлопців і дівчат та закріплюють стереотипні уявлення («Містер школи», «Міс Чарівність», «Найкраща коса», «Найкраща господиня» тощо).

4. Розпізнавання гендерно зумовленого й домашнього насильства — здатність розпізнавати та реагувати на прояви гендерно зумовленого й домашнього насильства щодо молодих людей.

Найважливіше в цьому випадку — це нульова толерантність до будь-яких проявів насильства — як домашнього, так і за ознакою статі. Молодіжні працівники/-ці мають бути обізнаними з основними формами насильства, ознаками насильства й алгоритмами дій у разі потрапляння людини в ситуацію насильства. Основні форми насильства:

- ➔ **фізичне** — ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання; а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці; ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані; заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру;
- ➔ **сексуальне** — будь-які діяння сексуального характеру, вчинені щодо повнолітньої особи без її згоди, або щодо дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини; примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

²⁵ Джерело: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/89661/>.

- ➔ **психологічне** — словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб; приниження, переслідування, залякування; інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;
- ➔ **економічне** — умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборона працювати, примушування до праці, заборона навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

На те, що дівчата й хлопці зазнають насильства в сім'ї, можуть значною мірою впливати саме гендерні стереотипи. Молодіжним працівникам/-цям важливо вміти розпізнавати, що людина страждає від домашнього насильства, за різними ознаками: пригнічений настрій, зовнішні ознаки насильства тощо.

Важливо в подібних випадках спеціально радитися з психологами/-гинями, медичними працівниками/-цями або співробітниками/-цями правоохоронних органів щодо допомоги людині в конкретній ситуації. У питанні розпізнавання гендерно зумовленого й домашнього насильства й протидії йому велике значення має налаштування людини до відкритості, можлива співпраця із соціальними службами.

Якщо виникає підозра щодо домашнього насильства або його ознаки виникають регулярно, потрібно повідомити службу у справах дітей для подальшої роботи з родиною і захистом дитини.

Якщо підозрюють скоєння сексуального насильства, важливо не розпитувати підлітків детально про випадок сексуального насильства. Бажано, щоб вони розказали про всі подробиці насильства під час допиту в межах кримінального провадження.

Задля захисту прав дітей в Україні впроваджують модель «Барнахус» за підтримки ЮНІСЕФ та Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх. Важливим у цій моделі є комплексний міждисциплінарний підхід до дотримання гарантій із захисту прав та інтересів дітей, які постраждали від кримінальних правопорушень або стали їх свідками, забезпечення належного реагування на випадки насильства та надання допомоги постраждалим дітям. Водночас важливо, що діяльність мультидисциплінарної команди в такій моделі ґрунтується на нормах чинного законодавства, складником якого є міжнародні стандарти у сфері правосуддя, дружнього до дитини, які спрямовані на реалізацію принципу забезпечення інтересів дитини²⁶.

Якщо дитина повідомила інформацію про випадок насильства, потрібно зафіксувати її як слід і впродовж однієї доби повідомити про випадок насильства щодо дитини до:

- органів Національної поліції;
- служби у справах дітей.

6. Розпізнавання проявів сексизму — здатність запобігати проявам сексизму серед молоді й реагувати на них.

Сексизм, або гендерна дискримінація, — це ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнають обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами та свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій законом.

Сексизм ґрунтується на системному суспільному недооцінюванні й упередженнях щодо певної статі та проявляється в диспропорції влади, прав та можливостей між жінками й чоловіками. Сексизм дуже шкідливий. Він породжує відчуття нікчемності, самоцензуру, схильність до втечі від проблем, зміни в поведінці та погіршення здоров'я.

Сексизм лежить в основі гендерної нерівності. Він негативно впливає здебільшого на жінок і дівчат. Наприклад, за даними Human Rights Channel Ради Європи²⁷, 80% жінок зазначали, що зіткнулися з такими явищами як менсплейнінг (зневажливе пояснення з боку чоловіків, що ґрунтується на уявленнях про жіночу некомпетентність: «Та хіба жінка може в цьому розібратися?») та

²⁶ Модель «БАРНАХУС»: Загальна характеристика і впровадження в Україні.
https://www.unicef.org/ukraine/media/20941/file/BARNAHUS_web.pdf

²⁷ Джерело: <https://human-rights-channel.coe.int/stop-sexism-uk.html>.

ментераптінг (перебивання жінок чоловіками, обумовлене зневагою до жінок на роботі: «Та помовч уже! Чому жінки такі балакучі?»).

Важливо проводити просвітницьку роботу щодо запобігання сексизму з усіма категоріями населення. Також необхідно добре знати підґрунтя, на якому виникає сексизм, сімейне становище, соціальні мікро- й макрочинники. Навіть якщо випадків сексизму не спостерігають, молодіжним працівникам/-цям варто проводити профілактичну роботу щодо запобігання сексизму в суспільстві. Вона може передбачати як індивідуальні бесіди, так і групові тематичні заходи для молоді. Наприклад, інформаційні сесії та тренінги «Прояви сексизму в українській політиці», «Сексистська реклама», «Прояви гендерної дискримінації на ринку праці» тощо.

7. Підтримка кооперації й ненасильницького спілкування — здатність налагоджувати та підтримувати співпрацю й ненасильницьке спілкування між молодими людьми.

Молодіжні працівники/-ці мають знати концепцію ненасильницького спілкування та пропагувати його серед молоді. Це сприятиме розвитку навичок кооперації й порозуміння.

Ненасильницьке спілкування — це метод комунікації, який базується на чотирьох компонентах спілкування без агресії та критики:

- 1) спостереження** без оцінок і суджень через факти — намагайтеся спостерігати нейтрально, без оцінювання;
- 2) почуття** — важливо розуміти та враховувати почуття — як власні, так і оточення;
- 3) потреби** — за кожною емоцією йде певна інформація про потреби; саме в потребах криється джерело та причини почуттів; коли потреби не задовольняються, виникає дискомфорт; почуття є результатом незадоволених потреб;

4) прохання (звернення) не є вимогою.

Якщо людина думатиме винятково про свої почуття та потреби, комунікація матиме агресивний посил. Якщо ж лише про почуття й потреби інших, то буде накопичуватися пасивна агресія. Людина триматиме всі емоції в собі.

Алгоритм ненасильницького спілкування: ваші почуття (я відчуваю) — факт (коли...) — потреба (для мене важливо) — потреби та почуття іншої людини — прохання або ефективний план дій.

8. Популяризація батьківства без гендерних стереотипів — здатність молодіжних працівників/-ць продемонструвати позитивний вплив батьківства без гендерних стереотипів на життя молоді.

Гендерні стереотипи можуть проявлятися, наприклад, у різних гендерних ролях у сім'ї: чоловіки відповідають за забезпечення родини й мають вищий статус, тоді як жінки виконують обслуговувальну, доглядову працю.

Також з того моменту, як батьки та опікуни/-ки дізнаються стать своєї дитини, вони формують очікування від неї й починають приймати рішення про те, як дитина має виглядати (рожевий одяг — для дівчат, блакитний — для хлопців) чи як поводитися (дівчина має бути слухняною, а хлопчик — активним). І ці рішення приймають на основі статі дитини. Наприклад, дітям дарують різні іграшки: ляльки — дівчатам, автівки — хлопцям; водять у різні гуртки: дівчат — на танці, хлопців — у спортивні секції тощо.

Сьогодні багато батьків скажуть, що вони не мають гендерних стереотипів і не проти того, щоб їхні сини й доньки займалися тим, чим вони хочуть. Проте їхня поведінка та приховані послання можуть не відповідати їхнім словам. Наприклад, батьки та опікуни/-ки кажуть, що вони не проти того, що їхні діти хочуть носити, але продовжують купувати переважно рожеві чи блакитні речі для дівчат і хлопців відповідно, або що заохочують дітей займатися різними видами діяльності, але водночас більше хвалять своїх доньок, наприклад, за те, що вони гарно малюють, а синів — за те, що вправно лазять по деревах. Ба більше, багато батьків можуть хвалити дівчат за традиційно чоловічі заняття, як-от спорт чи конструктори, але бути менш задоволені тим, що хлопці граються з ляльками чи танцюють.

Часто батьки навіть не усвідомлюють, що вони роблять. У багатьох випадках не-

явні повідомлення є потужнішими, ніж явні. Вони також можуть заплутати дитину і зробити гендерну соціалізацію дуже складною.

Батьківство без гендерних стереотипів, або ж гендернотрансформаційне батьківство, — це підхід до виховання, що має за основу гендерну рівність та інклюзивність, а також заохочує позитивну соціалізацію й подолання гендерних стереотипів.

Батьківство без гендерних стереотипів спрямоване на формування недискримінаційних гендерних норм серед батьків і опікунів/-ок та спонукання до самоосвіти щодо власних гендерних упереджень.

Батьки та опікуни/-ки, які практикують батьківство без гендерних стереотипів, також усвідомлюють різні зовнішні сили (як-от ЗМІ/соціальні мережі, соціальний тиск з боку однолітків та громади тощо), які впливають на гендерні норми дитини, і прагнуть підтримати дитей.

Батьки та опікуни/-ки визнають самостійність дитини й орієнтуються на її особливості, нахили, здібності тощо. Батьківство без гендерних стереотипів спрямоване на те, щоб усі діти та сім'ї мали високий рівень благополуччя, піклувалися та поважали один/одна одного/одну та своє оточення.

Основні шляхи гендерної соціалізації	Виховання дітей на основі гендерних стереотипів	Виховання дітей без гендерних стереотипів
Активне навчання	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Говорити дітям, що робити чи не робити, виходячи зі стереотипного розуміння гендерних ролей. Наприклад, казати хлопцям, що вони не можуть плакати; змушувати дівчат (але не хлопців) виконувати домашні обов'язки з догляду та хатню роботу. ➔ Наполягати на слухняності та прийнятті того, що говорить авторитет, особливо до дівчат. 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Слухати дітей з емпатією і розумінням. ➔ Бути чутливими до потреб дітей — оцінювати, наскільки їм комфортно у своїй гендерній ролі. ➔ Пропонувати різні можливості та підтримувати дитину у вивченні різних видів діяльності та ролей. ➔ Виховувати критичне мислення та активно боротися з гендерними упередженнями у дітей, ЗМІ, громаді та суспільстві. ➔ Хвалити дітей не лише за гендерно типову поведінку. ➔ Заохочувати дітей виходити із зони комфорту для задоволення своїх потреб.

Основні шляхи гендерної соціалізації	Виховання дітей на основі гендерних стереотипів	Виховання дітей без гендерних стереотипів
<p>Моделювання</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Неоплачуваною роботою з догляду за дітьми, домом, господарством займаються лише жінки (навіть коли ще мають і оплачувану роботу), тоді як чоловіки виконують тільки оплачувану роботу. ➔ Чоловіки не розділяють з жінками обов'язки по дому та догляду за дітьми. ➔ Чоловіки не займаються так званою жіночою діяльністю — граються з дітьми лише тоді, коли їм хочеться, не вміють виражати почуття, не виявляють емоцій до партнерки та/або дітей. 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Партнери/-ки справедливо розділяють усі домашні обов'язки, а також обов'язки з виховання дітей. ➔ Чоловіки та жінки вільно виражають емоції, емпатію та співчуття. ➔ Підтримувати партнерів/-ок і дітей у здійсненні їхніх мрій з повагою і чуйністю.
<p>Слова, вчинки, поведінка, методи (навмисні чи ні)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Пропонувати дівчатам і хлопцям лише один тип іграшок, позначених, як «дівчачі» та «хлоп'ячі» (наприклад, ляльки, малюнки — для дівчат, а для хлопців — конструктори та машинки). ➔ Хвалити дівчат за те, що вони турботливі та піклуються про свій зовнішній вигляд. Хвалити хлопців за те, що вони розумні та сильні. ➔ Говорити дівчатам, що вони не повинні бути, наприклад, хірургінями, тому що вони занадто ніжні та чутливі. ➔ Грати в рухливі ігри тільки з хлопцями, тому що вони сильні, а дівчатам може бути боляче. ➔ Грубо жартувати про жінок, які не є «жіночними», і чоловіків, які не є «стійкими й сильними». 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Розмовляти з дітьми та слухати дітей. ➔ Поважати вибір дитини щодо іграшок, ігор та професій незалежно від того, чи відповідають вони стереотипним гендерним ролям. ➔ Пропонувати дітям інші варіанти й заохочувати їх пробувати. ➔ Говорити дітям, що вони можуть робити свій вибір незалежно від того, що кажуть інші люди. ➔ Ставитися до всіх з повагою.

Основні шляхи гендерної соціалізації	Виховання дітей на основі гендерних стереотипів	Виховання дітей без гендерних стереотипів
<p>Гендерні практики вдома</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Шкідливі та стереотипні гендерні практики вдома (жінки — берегині та займаються хатніми справами й дітьми; чоловіки — приймають рішення і розпоряджаються грошима). ➔ Ставлення до партнера/-ки (передусім жінки) з вербальною, психологічною та фізичною агресією — гендерно зумовлене насильство. ➔ Надмірний контроль над членами сім'ї жіночої статі — обмеження їхньої мобільності, фінансового достатку тощо. ➔ Стигматизація менструації як «нечистоти» або «табу». ➔ Застосування жорсткої та каральної дисципліни, включаючи фізичні покарання, особливо щодо хлопців. ➔ Соромлення хлопця за прояви емоцій чи зацікавленість у заняттях, які традиційно маркуються як жіночі (ігри в ляльок, кухарство). 	<ul style="list-style-type: none"> ➔ Суперечки та конфлікти вирішуються мирно та конструктивно. ➔ У сім'ї панує взаємна повага. ➔ Дітям дозволяється висловлювати свою думку та робити вибір відповідно до їхнього віку та інтересів. ➔ Немає покарань, лише логічні наслідки зробленого вибору, і ці правила поширюються на всіх членів сім'ї (наприклад, якщо правила сім'ї порушуються, кожен/кожна має нести за це відповідальність). ➔ У сім'ї немає «заборонених» тем, сім'ї говорять про кожне важливе питання, а діти отримують інформацію та підтримку, що відповідають їхньому віку.

Молодіжні працівники/-ці, які перебувають у постійному контакті з молоддю та їхніми батьками чи опікунами/-ками, мають потенціал стати провідниками дорослішання без гендерних стереотипів.

Для цього передусім необхідно усвідомлювати, що гендерні стереотипи обмежують розвиток молоді і що їх потрібно подолати.

Під час спілкування з молоддю, їхніми батьками та опікунами/-ками молодіжні працівники/-ці у коректній ненав'язливій манері надають влучні приклади батьківства без гендерних стереотипів і спонукають до використання таких підходів у повсякденному житті.

9. Сексуальна просвіта — здатність надавати інформацію про сексуальне та репродуктивне здоров'я та допомагати молодим людям формувати спроможність до безпечних сексуальних стосунків — як у фізичному, так і психологічному сенсі.

За визначенням ВООЗ²⁸, сексуальне здоров'я — це комплекс соматичних, емоційних, інтелектуальних і соціальних аспектів життя людини, що позитивно збагачують особистість, підвищують її комунікабельність та здатність до любові. Це й стан фізичного, психічного і соціального благополуччя, пов'язаного із сексуальністю. Сексуальне здоров'я — це і позитивний підхід до сексуальності й сексуальних стосунків з партнером/-кою, можливість отримувати задоволення самому/-ій та приносити його партнеру/-ці. Також сексуальне здоров'я — про безпечний секс, вільний від примусу, насильства й дискримінації.

Забезпечення сексуального здоров'я чоловіків та жінок залежить від:

- ✚ доступу до вичерпної якісної інформації про особливості фізичного та статевого розвитку, секс і сексуальність, безпеку тощо;
- ✚ знання про ризики, з якими вони можуть зіткнутися, та їхньої вразливості до несприятливих наслідків незахищеної статевої активності;
- ✚ можливості отримати доступ до послуг щодо сексуального здоров'я;
- ✚ життя в середовищі, яке підтримує сексуальне здоров'я та сприяє йому.

Дуже важливо, щоб люди мали можливість звернутися до спеціалістів/-ок по консультацію або спеціалісти/-ки могли надати рекомендації без запиту, якщо спостерігають певні ризики в поведінці чоловіка або жінки, хлопця чи дівчини. Проблеми, пов'язані із сексуальним здоров'ям, мають широкий спектр і охоплюють такі питання:

- захворювання, що передаються статевим шляхом (ЗПСШ), — вірус імунодефіциту людини (ВІЛ), трихомоніаз, хламідіоз, гонорея, сифіліс, генітальний герпес, вірус папіломи людини (ВПЛ) тощо;

²⁸ Джерело: https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_2.

- запальні захворювання репродуктивного тракту та їхні несприятливі наслідки (рак шийки матки, спричинений ВПЛ, безпліддя);
- незапланована вагітність і аборт;
- контрацепція;
- менструація;
- планування сім'ї;
- здоров'я матері та новонародженої дитини;
- сексуальна орієнтація чи гендерна ідентичність;
- стосунки, задоволення, культура згоди;
- статева дисфункція;
- сексуальне насильство;
- каліцтво жіночих статевих органів.

Важливо, щоб підтримка в питаннях сексуального здоров'я була доступною для кожного/кожної. Ідеться про передачу знань, навичок та уявлення про цінності, доступ до заснованої на фактах інформації та до медико-санітарних послуг. Саме тому потрібно, щоб молодіжні працівники/-ці були компетентними з питань сексуальної просвіти для надання консультацій молоді, батькам та опікунам/-кам. Стереотипи та упередження не мають стати на заваді отримання клієнтами/-ками кваліфікованої допомоги.

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Рамка гендерної компетентності має підтримуватися на різних рівнях системи управління розвитком молоді: Міністерства молоді та спорту України, обласних департаментів (управлінь) молоді та спорту, відділів молоді та спорту органів місцевого самоврядування.

Закладання підвалин гендерної компетентності молодіжних працівників/-ць має розпочинатися ще на етапі професійної орієнтації молоді, коли дівчат і хлопців в рівній мірі заохочують до кар'єри молодіжних працівників/-ць. Надалі молоді люди будуть бачити, що такий вид діяльності притаманний і жінкам, і чоловікам. У професійний стандарт «Фахівець з питань молоді (молодіжний працівник)» має бути закладена гендерна компетентність. Це означає, що під час підготовки фахівців/-чинь слід передбачити навчання за відповідним курсом.

Варто зазначити, що гендерна компетентність не формується миттєво й не існує у вакуумі. Для її формування потрібна практика. Так само важливо мати підтримку на системному рівні та ресурси. Водночас молоді люди повинні знати свої права на справедливе ставлення до них незалежно від їхньої статі.

Гендерна компетентність також має підтримуватися на рівні держави у сфері молодіжної політики. Організаційна структура молодіжних центрів, які безпосередньо працюють з молоддю, повинна закріплювати ідеї гендерної рівності у цінностях, місії, внутрішніх регламентах, політиках, етичних кодексах, постійно демонструвати у своїй роботі тощо.

Гендерна компетентність має наскрізно проходити через навчальні програми підготовки молодіжних працівників/-ць у системі професійної та вищої освіти, адже це складний феномен, що вбирає різні аспекти, які можуть бути висвітлені в межах різних навчальних дисциплін.

Гендерна компетентність повинна бути включена не лише до програм професійної підготовки, а й до програм підвищення кваліфікації. Адже упродовж останнього часу провели багато нових досліджень, з'явилися нові концепції, наприклад, гендернотрансформаційне батьківство, або батьківство без гендерних стереотипів, яких не було раніше.

Гендерну компетентність важливо включити до посадових інструкцій, адже саме цей документ регламентує діяльність молодіжних працівників/-ць та визначає їхні основні функції й компетентності.

Процес присудження категорій має враховувати наявність підготовки з гендерної компетентності.

Підтримка гендерної компетентності молодіжних працівників/-ць

Вибір кар'єри	Первинна освіта	Гендерна компетентність включена в етичні кодекси професійних об'єднань (Асоціація молодіжних працівників України)	Гендерна компетентність включена до посадових інструкцій молодіжних працівників/-ць	Гендерна рівність відображена в організаційно-нормативній структурі закладів і установ (стратегія, місія, цінності, внутрішній регламент, етичний кодекс тощо)
Жінок/дівчат та чоловіків/хлопців заохочують обирати професію молодіжних працівників/-ць	Гендерна компетентність додається до навчальних програм у закладах вищої освіти, які готують молодіжних працівників/-ць	Програми підвищення кваліфікації молодіжних працівників/-ць включають рамку гендерної компетентності	Процес атестації та присудження категорій молодіжних працівників/-ць ураховує наявність гендерної компетентності	Державна політика у сфері молодіжної політики сприяє гендерній рівності
Сфера освіти		Ринок праці		

ПРИКЛАДИ СИТУАЦІЙ, У ЯКИХ ПРОЯВЛЯЄТЬСЯ ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

Гендерна компетентність молодіжних працівників/-ць може проявлятися на різних етапах їхньої діяльності та в різних формах. Для чіткішого практичного розуміння проявів гендерної компетентності пропонуємо розглянути це на прикладах відповідно до її складників.

Складники гендерної компетентності	Приклади ситуацій, у яких проявляється цей складник
<p>1. Підтримка індивідуальності молодої людини</p>	<p>Група молодих людей працювала над проєктом «Залучення молоді до управління громадою». Дівчина захотіла працювати в групі «Молодіжні лідери». Їй почали говорити, що чоловіки кращі лідери, і відмовляли її від участі.</p> <p>Порада. Підтримати бажання дівчини, навести приклади відомих лідерок у політиці, суспільному житті й дати можливість працювати у цій групі. Змінити назву групи на «Молодіжні лідери та лідерки».</p>
<p>2. Використання гендерночутливої комунікації</p>	<p>Деякі фахівці/-чині не сприймають використання фемінітивів. Говорять про те, що фемінітиви-новотвори немилозвучно звучать — політикиня, амбасадорка, президентка, — вони «ріжуть вухо». Не хочуть використовувати їх у мові.</p> <p>Порада. Поділитися з колегами інформацією про те, що загальна кількість фемінітивів в «Історичному словнику фемінітивів української мови» становить близько 8 000 слів, а деякі форми слів дуже часто використовують навіть ті, хто не сприймає нові форми фемінітивів, наприклад, слово «вчителька». Фемінітиви для типово жіночих професій, як-от прибиральниця, секретарка, вчителька, медсестра, співачка, — досить поширені й не спричиняють заперечення, а от професії, де жінки не були представлені історично, як-от депутатка, менеджерка, міністерка, амбасадорка, можуть для деякого звучати незвично. Це певною мірою стереотипне сприйняття, яке є суб'єктивним і не може транслюватися на клієнтів/-ок.</p> <p>Важливо знати, що на сьогодні новий український правопис передбачає використання фемінітивів. Це додаткова можливість візуалізації жіночої постаті в суспільстві.</p>

Складники гендерної компетентності	Приклади ситуацій, у яких проявляється цей складник
<p>3. Підтримка вибору професії за покликанням</p>	<p>На заході, присвяченому профорієнтації, хлопець розповідав про те, що дівчатам краще підходять професії швачок, манікюрниць, перукарю або інші обслуговувальні професії, а хлопцям — ІТ професії, професії хірурга, водія, менеджера.</p> <p>Порада. Зазначити, що наразі в Україні для жінок існують можливості працювати у будь-якій сфері, а не лише в обслуговуванні населення. Тому людина може обирати професію з огляду на власні здібності і нахили, а не на застарілі уявлення.</p> <p>Важливо навести приклади успішних жінок у «чоловічих» професіях і навпаки. Це можуть бути підполковниця служби цивільного захисту Наталія Коритчук, ковалька Марія Макарова. Вони успішно працюють у так званих чоловічих професіях. Таких прикладів наразі можна знайти багато.</p>
<p>4. Розробка та проведення гендерночутливих заходів</p>	<p>У молодіжному центрі планують проводити конкурс «Молода господиня», де передбачають виконання завдань з ведення домашнього господарства, що нібито добре має вміти кожна молода дівчина. Не всі молоді люди сприймають цей захід однозначно.</p> <p>Порада. Бажано не проводити будь-яких заходів, які роблять наголос на стереотипних гендерних ролях. Замість заходу «Молода господиня» можна провести спільний захід «Ведення домашнього господарства» або «Куховаримо разом» і залучити до нього і дівчат, і хлопців.</p>
<p>5. Розпізнавання гендерно зумовленого та домашнього насильства</p>	<p>Молодіжна працівниця неодноразово спостерігала, як одна з волонтерок часто спілкується по телефону. Вона надає інформацію про те, де перебуває, з ким, що робить, і постійно виправдовується. Пізніше з'ясувалося, що дівчина спілкується зі своїм хлопцем, який намагається контролювати кожен її крок, виступає проти її волонтерської діяльності, не дозволяє їй спілкуватися з подругами.</p> <p>Порада. В особистій бесіді можна розповісти дівчині про прояви психологічного насильства; про те, що кохання і близькі стосунки не означають стирання власних кордонів і контроль за поведінкою партнера. Можна порадити спробувати за допомогою ненасильницького спілкування відновити власні кордони й домовитися з хлопцем про нові правила взаємодії, звернутися по психологічну консультацію або подумати про те, щоб поставити крапку у стосунках з хлопцем.</p>
<p>6. Розпізнавання проявів сексизму</p>	<p>Хлопець доволі часто дозволяє собі образливі вислови щодо дівчат у молодіжному центрі. Лунають вислови: «Та що з неї взяти, вона ж блондинка!», «Та вже зупиніться, дівчата, бо балакучі страшенно, як усі жінки!»</p> <p>Порада. Провести захід про неприпустимість сексистських висловів чи проявів; пояснити, що вислови, дії — образливі, мають дискримінаційне навантаження і є виявом зневаги до жінок.</p>

Складники гендерної компетентності	Приклади ситуацій, у яких проявляється цей складник
<p>7. Підтримка кооперації та ненасильницького спілкування</p>	<p>Молодіжна працівниця стала свідкою такого діалогу між хлопцем і дівчиною:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Та коли ти вже зможеш нормально розставити стільці? Це ж можна навчитися?! - А ти коли зможеш розмовляти нормально з дівчиною?! - І що тепер? Тобі все можна робити абияк? <p>Порада. Дружньо поспілкуватися з молодими людьми про те, що коли вони починають спілкуватися агресивно, це може продовжувати образливу, а іноді й «насильницьку» комунікацію. Пояснити, що іноді ненавмисне ми можемо звертатися до гендерної приналежності у конфлікті як до аргументу. Але в наведеній ситуації стать не відіграє ніякої ролі й до неї не можна апелювати. Така поведінка провокує сварку й не сприяє конструктивному діалогу.</p> <p>Можна запропонувати молодим людям використати алгоритм ненасильницького спілкування: ваші почуття (я відчуваю) — факт (коли...) — потреба (для мене важливо) — потреби та почуття іншої людини — прохання або ефективний план дій.</p> <p>Діалог може бути таким:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Я відчуваю роздратованість, коли ти розставляєш стільці так нерівно. Для мене дуже важливо, щоб у нашому конференц-залі був порядок. Що потрібно для того, щоб наступного разу ти поставила стільці рівно? - Я не думала, що для тебе це важливо. Наступного разу сплануй, будь ласка, щоб між заходами було хоча б 20 хвилин, щоб я встигла все зробити.
<p>8. Популяризація батьківства без гендерних стереотипів</p>	<p>Під час заходу розпочалося обговорення моделей сім'ї, які хотіли б створити молоді люди в майбутньому. Один з учасників обговорення безапеляційно заявляє, що єдина адекватна модель — це сім'я, у якій чоловік заробляє гроші, а дружина виховує дітей.</p> <p>Порада. Проговорити, що така модель може бути прийнятною для цього хлопця, і це нормально для нього. Він зможе знайти партнерку, яка мріє саме про таку модель.</p> <p>Але це не єдина модель побудови сімейних стосунків. Інші люди можуть обирати інші варіанти. Усе популярнішим стає партнерство, у якому панують рівність між партнерами/-ками і де обидва/-і учасники/-ці партнерства беруть рівноцінну участь у веденні домашнього господарства, вихованні дітей і матеріальному забезпеченні сім'ї.</p> <p>Можна спитати хлопця, які він бачить позитивні сторони моделі, яку він обрав. Зазвичай серед плюсів називають таке: діти доглянуті, у хаті порядок, чоловік може сконцентруватися на кар'єрі тощо.</p> <p>Після обговорення позитивних моментів можна звернутися до інших учасників/-ць обговорення з питанням про негативні сторони такої моделі сім'ї. Серед негативних рис — одне джерело доходу в родині, економічна залежність жінки, нереалізованість жінки у професійній сфері, страх чоловіка втратити роботу, брак у чоловіка часу на виховання дітей і відсутність емоційного контакту з дітьми тощо.</p> <p>Потрібно підвести учасників/-ць обговорення до думки, що вибір моделі сім'ї — це справа двох партнерів/-ок. Важливо оцінити плюси та мінуси для кожного/-ї партнера/-ки.</p>

Складники гендерної компетентності	Приклади ситуацій, у яких проявляється цей складник
<p>9. Сексуальна просвіта</p>	<p>Під час довірливої бесіди з молодіжною працівницею 15-річна дівчина поділилася проблемою. Вона вже місяць зустрічається з хлопцем, який їй подобається. Хлопець наполягає на статевих контактах. Але мама розповідала дівчині про можливі негативні наслідки цього, тому дівчина не знає, як вчинити у такій ситуації.</p> <p>Порада. Потрібно підкреслити, що рішення про те, вступати у статеві стосунки з хлопцем чи ні, має приймати дівчина. Головне, щоб дівчина почувалася безпечно й комфортно. Не потрібно приймати рішення тільки через те, що хлопець наполягає. Це нормально, коли потрібно більше часу, щоб зрозуміти, чого вона хоче. Будь-який секс без згоди — це зґвалтування. Потрібно надати інформацію про гарячі анонімні лінії, де дівчина могла б отримати консультацію.</p> <p>Якщо дівчина відчуває бажання вступити у статеві стосунки, треба разом з партнером подбати про те, щоб статевий акт був безпечним. У цьому випадку краще порадитися зі спеціалістами/-ками, які контрацептиви використовувати.</p>

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Актуальність гендерних трансформацій в Україні зумовлена як її внутрішніми потребами, так і міжнародними зобов'язаннями держави. Система роботи з молоддю також потребує впровадження гендерного підходу, бо виконує важливі для суспільства функції: залучення молоді до суспільного життя та інформаційно-просвітницьку функцію. Тож на молодіжних працівників/-ць покладається відповідальність за формування в молодого покоління демократичного погляду на сучасне життя і взаємини між дівчатами та хлопцями, жінками та чоловіками.

Для формування та розвитку гендерної компетентності рекомендуємо:

- Розвивати співпрацю з жіночими, феміністичними та іншими правозахисними громадськими організаціями, гендерними експертами та експертками для формування розуміння гендерного підходу і його впровадження в роботу молодіжних працівників/-ць.
- Розвивати співпрацю з міжнародними фондами та програмами в Україні, що дасть можливість брати участь у розробці соціальних/гендерних проєктів, спрямованих на розвиток соціальної інфраструктури, дівочого/жіночого активізму, сприяння справедливому розподілу домашніх обов'язків між жінками та чоловіками, підтримці жінок з дітьми, залученню татів до виховання дітей, а також підтримці інших груп населення, що опинилися у складних життєвих обставинах.
- Брати участь в інформаційно-просвітницьких заходах з гендерної тематики, які організують різноманітні українські жіночі та феміністичні громадські організації. Це допоможе усвідомити вплив гендерних відносин на особисте та професійне життя й навчитися інтегрувати гендерні знання в діяльність молодіжних працівників/-ць.

- Підвищувати власну поінформованість щодо нормативно-правових документів гендерного спрямування, які є базою для впровадження комплексного гендерного підходу в усі сфери життєдіяльності українського суспільства, зокрема в роботу молодіжних працівників/-ць.
- Ініціювати створення інформаційних стендів у закладах і організаціях, які мають на меті надання методичної та практичної підтримки співробітникам/-цям щодо впровадження комплексного гендерного підходу та ідей гендерної рівності.
- Застосовувати в особистому житті та професійній діяльності гендерно-чутливу комунікацію, що базується на принципах невикористання мови ворожнечі, стереотипних чи сексистських висловлювань та вживанні фемінітивів.
- Пам'ятати, що гендерна рівність є фундаментальним правом та необхідною умовою досягнення цілей зростання, соціальної єдності та демократії. А формування й розвиток гендерної компетентності молодіжних працівників/-ць є запорукою демократичного європейського майбутнього України.

ГЛОСАРІЙ

Агендери — це люди, які відчують, що не мають гендерної ідентичності.

Батьківство без гендерних стереотипів, або гендернотрансформаційне батьківство, — це підхід до виховання, що має за основу гендерну рівність та інклюзивність, а також заохочує позитивну соціалізацію й подолання гендерних стереотипів.

Батьківські партнерства — це домовленості щодо того, як виховувати дитину; цінностей, стилю виховання; як партнери будуть розвиватися у своїх батьківських ролях і підтримувати один/одна одного/одну; як розподіляти домашні обов'язки тощо.

Бісексуали — це люди, які відчують сексуальний та/або романтичний потяг і до чоловіків, і до жінок незалежно від їхньої власної статі.

Булінг — навмисне цькування й ображення людини або групи людей.

Віктімблеймінг — це звинувачення постраждалої/постраждалого в тому, що вони самі викликали, спровокували чи заохотили вчинене над ними насильство.

Гендер — очікування суспільства щодо того, що означає бути жінкою й чоловіком (фемінність і маскуліність). Тобто це зовнішній вигляд, ролі, поведінка, діяльність, які певне суспільство вважає прийнятними для жінок і чоловіків.

Гендерквіри — це люди, які не відчують себе ані чоловіком, ані жінкою, а радше чимось «посередині» чи й за межами цих визначень.

Гендерна дискримінація (дискримінація за ознакою статі, сексизм) — ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами та свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій законом.

Гендерна ідентичність — внутрішнє відчуття, що означає бути чоловіком, жінкою, ні тим, ні іншим або комбінацією обох (цисгендерна, трансгендерна, агендерна, небінарна тощо). Вона може проявлятися в гендерному вираженні, тобто через зовнішній вигляд або дії людини (одяг, манери, стиль спілкування, інтереси тощо).

Гендерна рівність — рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дає змогу особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Гендерна роль — це вид соціальної ролі: набір норм, очікуваної поведінки, діяльності, характерних рис, що приписуються як притаманні чоловікам і жінкам.

Гендерна сегрегація — нерівномірний розподіл чоловіків і жінок за професіями та видами діяльності в економіці, за якого в окремих професіях чи видах економічної діяльності переважають чоловіки або жінки

Гендерна соціалізація — це процес засвоєння людиною суспільно та культурно визначених норм щодо того, якими повинні бути хлопці та дівчата, чоловіки та жінки, чим мають займатися, які їхні соціальні ролі та можливості в житті.

Гендерний мейнстрімінг (комплексний гендерний підхід) — розробка стратегій подолання нерівності за ознакою статі та впровадження політики рівних прав та можливостей на всіх рівнях та у будь-яких сферах життєдіяльності суспільства.

Гендерні стереотипи — традиційні уявлення про гендерні ролі та обмеження щодо виховання та норм поведінки людей залежно від їхньої статі.

Гендерне вираження — демонстрація гендерної ідентичності за допомогою зовнішнього вигляду або дій людини: шляхом вибору одягу, аксесуарів, манери, стилю спілкування, поведінки в соціумі, інтересів тощо.

Гендерно зумовлене насильство (насильство за ознакою статі) — діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки

тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій у публічному або приватному житті.

Гендернонейтральні — це люди, які не відчують себе ані чоловіками, ані жінками.

Гендернонеконформні — це люди, які виражають свою гендерну ідентичність у спосіб, відмінний від очікуваного від них. Вони не дотримуються традиційних гендерних норм.

Гендернофлюїдні — це люди, чия гендерна ідентичність змінюється з часом.

Гетеросексуали — це люди, які відчують сексуальний та/або романтичний потяг до людей протилежної статі.

Гомосексуали (геї та лесбійки) — це люди, які відчують сексуальний та/або романтичний потяг до людей своєї статі.

Гомофобія — ірраціональний страх і ненависть до тих, хто відчуває сексуальний та/або романтичний потяг до людей власної статі.

Державна гендерна політика (політика забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків) — система дій державного рівня, що має на меті встановлення дійсної рівності жінок та чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Дискримінація — ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі.

Домашнє насильство — протиправні дія або бездіяльність (а також погрози їх вчинення) у формі фізичного, сексуального, психологічного, економічного насильства, що вчиняються у визначеному колі осіб незалежно від місця їх проживання.

Захворювання, що передаються статевим шляхом (ЗПСШ), — інфекційні хвороби, які передаються переважно через сексуальний контакт (ВІЛ, сифіліс, гонорея, трихомоніаз тощо).

Інтерсекс-особа — це людина, яка народилася зі статевими ознаками (статеві органи, статеві залози, хромосоми), які не відповідають типовим бінарним уявленням про чоловічі чи жіночі тіла. Це є варіантом біологічної норми.

Камінг-аут — це публічне розголошення інформації про свою сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність.

Культура згоди — це коли стосунки мають бути засновані на взаємному дозволі та повазі до партнера/партнерки і здоровому розумінні безпеки й відповідальності. Культура згоди унормовує прохання та абсолютну повагу до будь-якої відповіді (особливо, коли ця відповідь «ні»).

ЛГБТІК+ — це скорочення на позначення лесбійок, геїв, бісексуальних людей, трансгендерних людей, інтерсекс-людей та квір. «Плюс» у цій аббревіатурі означає, що спектр сексуальності та ідентичності постійно розширюється.

Маскулінність — сукупність фізичних, психічних та поведінкових властивостей, які традиційно вважаються притаманними чоловікам.

Мізогінія — ненависть, зневага, огида, упередженість щодо жінок.

Небінарна особа — людина, чия гендерна ідентичність є комбінацією або виходить за межі гендерної бінарності жіночої та чоловічої статі.

Позитивна гендерна соціалізація — процес, який має на меті навчити дітей позитивних гендерних ролей, звільнивши їх від шкідливих стереотипів та сприяючи розвитку свідомості про рівність. Позитивна гендерна соціалізація акцентує на тому, що кожна людина має право на вибір та вільну самоідентифікацію в межах своєї гендерної ідентичності.

Позитивні дії — спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України.

Сексуальна орієнтація — це сексуальний та/або романтичний потяг до людини певної статі (гетеросексуальність, гомосексуальність, бісексуальність, пансексуальність, асексуальність тощо).

Сексуальне здоров'я — стан фізичного, емоційного, психічного та соціального благополуччя щодо сексуальності; це не просто відсутність хвороби, дисфункції чи вади. Сексуальне здоров'я вимагає позитивного підходу до сексуальності та сексуальних стосунків, а також можливості отримання приємного та безпечного сексуального досвіду без примусу, дискримінації та насильства.

Сексуальні домагання — дії сексуального характеру, виражені словесно (прохання про сексуальні послуги, погрози, залякування, непристойні коментарі) або фізично (доторкання, поплескування, поцілунки, жести), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування.

Скляна стеля — невидимі й формально не означені бар'єри, що існують у суспільстві й не дають жінкам просуватися кар'єрними сходами, мати доступ до ресурсів та рівня прийняття рішень.

Соціалізація — процес входження індивіда в суспільство, який включає засвоєння системи знань, норм, правил поведінки, цінностей та переконань, що дає змогу функціонувати в його межах.

Соціальна ізоляція — соціальне явище, за якого відбувається усунення індивіда або соціальної групи від інших індивідів або соціальних груп в результаті припинення або різкого скорочення соціальних контактів і взаємодій.

Соціокультурні норми — сукупність цінностей, переконань, звичаїв і правил, що сформувалися в суспільстві, які диктують певні способи поведінки й спілкування одне з одним.

Стать — біологічні чи фізіологічні характеристики людини, як-от репродуктивні органи, набір хромосом тощо (жіноча стать, чоловіча стать, інтерсекс-особи).

Токсична маскуліність — сукупність соціально регресивних чоловічих рис, які сприяють домінуванню, знеціненню жінок, гомофобії та безпричинному насильству.

Трансгендер — людина, чия гендерна ідентичність не збігається з їхньою біологічною статтю та чиє гендерне вираження не відповідає суспільним нормам щодо їхньої статі.

Фемінізм — теорія політичної, економічної, соціальної рівності статей та практика її впровадження.

Фемінітиви — іменники жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду, які називають жінок за різними характеристиками: родинними зв'язками, національністю, професією, посадою тощо.

Фемінність — сукупність фізичних, психічних та поведінкових властивостей, які традиційно вважаються притаманними жінкам.

Фемінізація — зростання чисельності й ролі жінок в окремій сфері суспільства, професії, організації тощо.

Цисгендер — людина, чия гендерна ідентичність збігається з їхньою біологічною статтю та чиє гендерне вираження відповідає суспільним нормам щодо їхньої статі.

Посібник був створений ГО «Центр гендерної культури» з у співпраці з ЮНІСЕФ та за фінансової підтримки уряду Іспанії у 2024 році.

Над посібником працювали:

Чернецька Тетяна, віцепредседка ГО «Центр гендерної культури»

Губіна Світлана, гендерна експертка ГО «Центр гендерної культури»

Дрожжина Тетяна, гендерна експертка ГО «Центр гендерної культури»

Дьоміна Юліана, гендерна експертка «Центр гендерної культури»

Середа Наталія, асистентка проєкту ГО «Центр гендерної культури»

Гриценко Тетяна, спеціалістка з питань гендерної рівності ЮНІСЕФ

Скорик Олеся, редакторка

Чорна Марія, дизайнерка ГО «Центр гендерної культури»

ЮНІСЕФ — дитячий фонд і спеціалізована структура ООН, діяльність якої зосереджена на захисті прав та інтересів дітей у всьому. Фонд заснований у 1946 році. Сьогодні діяльність ЮНІСЕФ охоплює 190 країн і території для підтримки найуразливіших дітей та молоді, які найбільше потребують допомоги. В Україні представництво ЮНІСЕФ працює з 1997 року.

Вебсайт ЮНІСЕФ: <https://www.unicef.org/ukraine/>
<https://spilnoteka.org/>

Громадська організація «Центр гендерної культури» є одним із лідерів руху за гендерну рівність в Україні. Ми проводимо адвокаційні кампанії. Організуємо освітні заходи. Продукуємо креативні рішення. Все для того, щоб українське суспільство дотримувалося принципу рівних прав і можливостей кожної людини незалежно від статі та інших ознак, і стало вільним від гендерно зумовленого насильства та дискримінації.

Вебсайт: <https://genderculturecentre.org/>

Думки, висловлені в матеріалі, є позицією авторок і не обов'язково відображають політики та погляди ЮНІСЕФ.

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДІЖНИХ ПРАЦІВНИЦЬ І ПРАЦІВНИКІВ

